

II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları*

The Christian Grandsons of II. Keykavus in the Veroia/ Oi Christianoi Apogonoi tou Izzeddin Kaikaous B ste Veroia

*Elizabeth Zachariadou***
*Çeviren: Şahin Kılıç****

Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykavus'un, ailesinin ve askerlerinin serüvenleri, bugünkü Dobruca Gagavuzları olan bu Selçukluların ve onların torunlarının müteakip kaderleri, pek çok Balkan Tarihi araştırmacısını, özellikle de üç çalışmasıyla ilgili sorunlara ışık tutan hocam Paul Wittek'i meşgul etmiştir.¹

Bilindiği gibi, II. Keykavus Konya Sultanlığı'nın (Anadolu Selçuklu Devleti) batı bölümünde tahta geçtikten yaklaşık on yıl sonra 1259 yılında, kardeşi Rükneddin Kılıçarslan (ülkenin doğu kesimine hükmediyordu) tarafından ülkeyi terk ederek ailesiyle ve askerleriyle birlikte Mikhael VIII. Palaiologos'un sarayına sığınmak zorunda bırakıldı (muhtemelen Nymphaiion'a [Kemalpaşa, ç.n.]). İmparatorun sarayında yaklaşık beş yıl kaldıktan sonra - bu arada İstanbul geri alınmıştı- II. Keykavus kaçarak Moğol hanı Berke'nin Kırım'da bulunan sarayına sığındı. Fakat aileden bazıları Bizans'ta kalmaya devam ettiler.

II. Keykavus'un torunlarından Veroia'ya yerleşmiş olan bir kolu inceleyeceğiz. Bu kol için 14.yüzyıla ait beş adet Vatopedi² manastırı kaydının

* Elizabeth Zachariadou, "Οί χριστιανοί απόγονοι του Ιζζεδδιν Καικαούς Β' στη Βέροια", *Makedonika*, Tome, 6, (1964-1965), s. 62-74.

** Prof. Dr., University of Greece, emekli öğretim üyesi.

*** *Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü*

¹ P.Wittek, "La descendance chretienne de la dynastie Seldjouk en Macédoine", *Echos d'Orient*, S. 30 (1934), s. 409-412. Aynı yazar, "Les Gagauzes: les gens de Keykaus", *Rocznik Orientalistyczny*, S.17 (1951/53), s. 12-29. Aynı yazar, "Yazijioghlu Ali on the Christian Turks of Dobruja", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, S. 14/3 (1952), s. 639-668, ilgili bütün bibliyografya burada bulunmaktadır.

² Athos Dağının kuzeydoğusuna lokalize edilir. Agios Oros olarak da bilinen manastırlar bölgesinde bulunan manastır ve Bizans devrinden beri tutulan kayıtları hakkında daha

sunduğu yeni bilgiler mevcuttur. Aşağıda ayrıntılı inceleyeceğimiz bu kayıtlarda, Veroia bölgesinin farklı mülklerinden bahsedilmekte, bunların eski sınırları belirlenmekte ve bu fırsatla da çiftlik ya da pronoia³ sahiplerinin isimleri belirlenmektedir ki bu kişilerin az ya da çok Selçuklu kökenli olduğu açıktır. Bu kayıtlar bütün problemleri çözmeseyse de, bize doğrudan ya da dolaylı olarak II. Keykavus'un torunlarının oluşturduğu ailelerin üyelerinin, evlilik yoluyla Palaiologoslar ve diğer Bizans aristokratlarıyla akrabalık kurarak, önemli mal varlığına sahip oldukları Veroia bölgesine, 1265'ten itibaren en azından bir asırdır hükmediyor oldukları bilgisini verir. Bu kayıtlardaki bilgileri, Manuel Philes'in⁴ (1275–1345) II. Keykavus'un torunlarından biri için yazmış olduğuna inandığımız bir şiiri ile bağdaştırabiliriz. Kayıtlardan olduğu kadar şiirden de, bu sultanın torunlarının, Yazıcıoğlu'nun bahsettiği zamandan daha önce Hıristiyanlaştıkları sonucu çıkıyor.

Öncelikle, Veroia'nın Hıristiyanlaşmış Selçukluları hakkında şimdiye kadar bilinenleri hatırlatmak maksadıyla Wittek'in söylediklerini özetleyelim.

Veroia Selçukluları için yegâne kaynak, Yazıcıoğlu Âli'nin "Oğuznâme" yada "Selçuknâme" adlı II. Murad (1421–1451) zamanında yazılmış ve bugüne kadar yayınlanmamış eseridir.⁵

Yazıcıoğlu, yeni sultan olan Murad'a, iki kardeş, Mikhos Sultan ve Demetres Sultan'ın, muhtemelen Edirne'ye, mülkleri üzerindeki vergi muafiyetinin yenilenmesi için ricada bulunmaya geldiklerinden bahsetmektedir. Wittek'in doğal olarak vardığı sonuç, II. Murad'ın kâtipliğinde çalışanlardan biri olan Yazıcıoğlu'nun, bu iki kardeşin ailelerinin hikâyesini onların ağzından duyduğu yolundadır. Bu hikâye şöyledir: Sultan II. Keykavus'un iki genç oğlu-

geniş bilgi için bkz. Alexander P.Kazhdan, (ed.) *Oxford Dictionary of Byzantium*, C. III, Oxford University Press, New York-Oxford, 1991. (ç.n.)

³ Pronoia: Teolojik ve mali manası vardır. Mali manası; 12. yüzyıldan beri kullanılan teknik olarak batı Avrupa fieflerine karşılık gelen anlamıyla Uspensky ve Ostrogorsky tarafından Bizans feodalitesini tanımlarken kullanılmıştır. Bizans'ta özellikle 13. ve 15.yy. kaynaklarında teknik olarak belirli bir vergi verme yükümlülüğü olan hane anlamına gelirken aynı dönemde devlet ile askerî hizmet karşılığı verilen arazi tasarrufu hakkı olarak da karşımıza çıkar. Pronoia sahibine ise Pronoiaros denir. Daha geniş bilgi için Bkz. *Oxford Dictionary of Byzantium*, C. III. (ç.n.)

⁴ Manuel Philes (1275–1345) Efes'te doğmuştur. Andronikos II ve III zamanında saray şairidir. Hakkında daha geniş bilgi ve bibliyografya için bkz. *Oxford Dictionary of Byzantium*, C. III, (ç.n.)

⁵ Yazıcıoğlu Selçuklu tarihi için bilgileri İbni Bibi'nin 1281'de yazılmış serinden sağlamış fakat İbni Bibi'nin anlatısını Veroia ile ilgili olanların da dâhil olduğu farklı bilgilerle tamamlamıştır. İbni Bibi'nin eseri yakın zamanda tercüme edilmiştir; W. Duda, *Die Seltshukengeschichte des İbn Bibi*, Kopenhagen 1959. Yazar ve eserin sorunları hakkında bakınız Duda'nın Giriş kısmı. s. 1–15; (İbni Bibi'nin Türkçe tecümesi için bkz. *El-Evamirü'l ala'yye fi'l-umuri'l-ala'yye (Selçuk name)*, haz. Mürsel Öztürk, Ankara 1996. ç.n)

isimleri zikredilmemektedir- İmparator (Manuel VIII. Palaiologos) tarafından Veroia'ya “σομπασιδης” (Subasides=Subaşılar) olarak atanmış ve imparatorun da kızkardeşi olan yaşlı nineleriyle birlikte yerleştirilmişlerdir. Daha sonra İmparator iki oğuldan birini İstanbul'a hizmetine çağırmıştır. Veroia'da kalan oğul ve onun oğlu Müslüman yaşamışlar ve öyle ölmüşlerdir. Fakat bu sonuncu oğulun çocukları Hıristiyan oldular. Bayezid (1389-1402) Veroia'ya hâkim olduğunda şehrin idarecisi, onların torunlarından Lyzakos adında biriydi. Sultan daha sonra onu ailesiyle birlikte getirdiği Zihna'ya bizzat subaşı olarak atadı. Bu Lyzakos, Selçuklu kökeni sayesinde I. Bayezid'ten vergi muafiyeti almayı başarmıştı. Tamamen bu vergi muafiyetinin yenilenmesi için II. Murad'a gelen iki kardeş, Demetres Soultan (Δημήτριος Σουλτάν) ve Mikhos Soultan (Μίχος Σουλτάν), Lyzakos'un kardeşleri ya da yeğenleri olmalıydılar.⁷

Yani görüyoruz ki Veroia'ya yerleşmelerinden yüz elli yıldan daha fazla yıl sonra Zihna'da, bir Soultanoslar ailesi vardı ve bu ailenin üyeleri, Konya Selçukluları hanedanından gelen kökenlerine sahip çıkmaktaydılar.

Yazıcıoğlu'nun Veroia ve sonra Zihna'daki Selçuklu varlığına dair verdiği bilgileri, 14. yüzyıl Bizans tarih yazarları Georgios Pakhmeres ve Nikephoros Gregoras tarafından, her ikisinde de sultan II. Keykavus'un ailesiyle⁸ ve ordusuyla birlikte Bizans'a sığınması konusu dışında bilgi verilmiyor olsa da doğrulanmaktadır.

Olaylarla çağdaş olan Pakhmeres söz arasında Keykavus'un Melik Konstantinos (Μελήκ Κωνσταντινός) adında, daha sonra 1307'de “Pegae'nin 'idarecisi” olarak tayin edilen bir oğlundan bahsetmektedir⁹; “*o samimi inançla vaftiz olunca Romalıların geleneklerine tevarüs etti*”. II. Keykavus'un annesi için sadece Hıristiyan olduğundan bahsetmektedir¹⁰ ki bu Yazıcıoğlu'nun verdiği, Keykavus'un annesinin imparatorun kardeşi olduğuna dair bilgilerinden şüphelenmemize neden olmaktadır. Zira elbette bu bilgiler gerçek olsaydı bundan Pakhmeres'in bahsetmemesinin imkânsız olduğunu zannediyoruz.¹¹ II.

⁶ Yazıcıoğlu'nun “subaşı” terimiyle ne anlatmak istediğini aşağıda açıklayacağız.

⁷ Bkz. Wittek, “La descendance”, s. 410-411, Yazıcıoğlu'nun ilgili bölümünün çevirisi.

⁸ II. Keykavus'un ailesiyle ilgili olarak Pakhmeres ve Gregoras tamamen uyum içinde değildir. Pakhmeres'e göre sultan imparatora sığınırken “kadın ve çocuklarıyla birlikte ve yaşlı annesiyle.....ve kız kardeşiyle” (I, 131, 2-3, ayrıca bkz. I, 240,16-18). Gregoras ise Keykavus'un karısı, çocukları ve kardeşi Melik ile birlikte olduğundan bahsetmektedir (I, 82, ve I, 101, 14-17). Not edelim ki Melik (Arapça kelime) 13.-14. yüzyıl Türk hükümdarlarının kullandıkları unvandır ve Bizanslı yazarlar sıkça bunu isim olarak alıntılarını kullanırlar (Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II 2, 187).

⁹ Pakhmeres II, 612, 13-16 ve 613, 7

¹⁰ Pakhmeres, I, 131, 2

¹¹ Üstelik Mikhael VIII, Nikephoros Tarkhaniotes'in eşi Maria ve Eulogia olmak üzere iki kızkardeşe sahipti ve onların yazgıları da bilinmektedir. Dahası, Mikhael VIII.

Keykavus'un torunlarının Veroia'ya yerleşmeleri hakkında ne Gregoras ne de Pakhmeres hiçbir bilgi vermemektedirler.

Fakat, II. Keykavus'un torunlarının Veroia'da bulunmasına beş adet Vatopedi manastırı kaydı tarafından tanıklık edilmektedir. İlk üç tanesi yakın zamanda G.I. Theokharides tarafından yayınlanmıştır.¹² Kronolojik sıraya göre *Dördüncüsü* daha önce 1898 yılında yayınlansa da ancak ilk üçü yayımlandıktan sonra anlam kazanmaktadır. Beşincisi yayınlanmamış olarak beklemektedir. Bunları sırasıyla ele alalım:

a) 1324 yılına ait, Andronikos II. Palaiologos'un Skouterios Theodoros Sarantinos için yazdığı fermandaki (χρυσόβουλλον)¹³ sözleridir. İmparator, Sarantinos'un Veroia'da manastır (Petra İoannes Prodromos) kurulması talebini değerlendirmekte, “bağımsız ve muhtar” kalmasını emretmekte ve Sarantinos'un mülklerinin bu manastıra vakfedilmesini onaylamaktadır. Aynı fırsatla Sarantinos'un Veroia'da mülkleri olan merhum kayınpederinin bir *Soultanos*¹⁴ olduğundan bahsetmektedir. Sultanın ismi bir sonraki kayıttan anlaşılmaktadır.

b) Sarantinos, taşınır ve taşınmaz mallarının dökümünü verdiği Vasiyet ve Bağış mektubunda büyük bir bölümünü Prodromos manastırına bırakmaktadır. Bahsettiği mülkleri arasında, karısı Eudokia Komnene Angelina Doukaina'nın babası olan kayınpederi Athanasios Sultanos'tan Proika¹⁵ olarak aldığı Komanitze (Κομάνιτζη) çiftliği bulunmaktadır. Vasiyetin uygulayıcıları arasında Sarantinos'un yeğeni Aleksios Soultanos Palaiologos'tan da bahsedilmektedir.¹⁶ Kayıt 1325'e aittir.¹⁷

c) Themalar Domestikosu¹⁸ olan Konstantinos Makrinos'un 1338 yılına ait mühürlü mektubuyla “Vatopedi”¹⁹ manastırının emlâkı “yerine iade”

Palaiologos (1259–1282) ve II. Keykavus (öl.1280) az çok çağdaşlar ve dolayısıyla birinin annesinin diğerinin kızkardeşi olması imkânsız görünüyor.

¹² G.I. Theokharides, “Mia diatheke kai mia dike Vizantini. Anekdotia Vatopedina engrafa tou 14. Aionos peri tes Mones Prodromou Veroias”, *Makedonika Parartema 2*, Thessaloniki 1962.

¹³ Altın mühürlü Bizans fermanı (ç.n.)

¹⁴ Theokharides, s. 11–14

¹⁵ Proika yada drahoma: gelinin veya akrabalarının damat adayına evlilik nedeniyle verdikleri çeyizdir. Miktar veya çeşitleri değişebilir. (ç.n.)

¹⁶ G.I. Theokharides, s. 17–28

¹⁷ Kronolojisi “Ekim ayı, 9. İndiksiyon, 6834 yılı” yani 1325 Ekim’i.

¹⁸ Bizans ordu, saray ve kilise yönetiminde üst düzey yönetici rütbesi. 11. yüzyıldan sonra daha çok Thema’ların finansmanı ile meşgul olan daha alt düzeyde bir görev unvanıdır. Bkz. *Oxford Dictionar of Byzantium*, C. I (ç.n.)

¹⁹ Veroia’daki Petra Prodromos manastırı Andronikos III. Palaiologos’un “emirleriyle” Vatopedi manastırına devredildi. Bu emirlerin (prostagma) kurtarılmış değildir fakat bilinmektedir, çünkü 1329 yılına ait aynı imparatorun fermanında bahsedilmektedir.

edilmektedir. Veroia'daki Manastırın sıralamasında bir Sultanos Palaiologos'un sınır "hakları"ndan bahsedilmektedir. Ayrıca Astrapyres Melikis²⁰(Αστραπύρης Μελίκης) ve Mikhael Lyzikos'un²¹ "haklarından" da bahsedilmektedir. Bu son iki kişi, Sultanoslar sülalesine ait olduklarından bahsedilmese de gördüğümüz gibi ve aşağıda da göreceğimiz gibi II. Keykavus'un torunlarının tarihi ile ilişkilendirilmektedir.

d) İoannes V. Palaiologos'un 1344 yılına ait, daha evvel Resena bölgesinde ve Ada'nın pronioia sahibi (Veroia'nın kuzeydoğusu)²² Aleksios Soultanos Palaiologos'un dul eşi, rahibe Sultanina Ksene için fermandır. Onun ölümünden sonra pronioia oğluna "verildi". Ferman, pronioia'dan Sultanina Ksene'nin²³ pay almasını emretmektedir.

e) 1376 yılına ait Manuel Monomakhos ve Theodora Soultanina Monomakhina'nın bağış kaydıdır (yayınlanmamış). Onlar, Veroia'daki Vatopedi manastırının hissesi olan mülkü, Demetrios Soultanos Palaiologos'un babasının ve bağışçıları olan kendilerinin "anısına" İoannes Prodromos manastırına bağışlamaktadırlar. Bu mülk Prodromos manastırının "hakları" ile sınır idi.²⁴

Bu kayıtlarda gördüğümüz gibi Soultanoslar ailesinin farklı üyeleri de ortaya çıkmaktadır. Bu aile ortak bir soyadı özelliği –Soultanos- gösterdiği gibi, ailenin yerleşmiş olduğu arazi-Veroia bölgesi- de aynıdır ve II. Murad'ın huzuruna çıkan Demetres Soultanos ve Mikhos Soultanos'un kökenlerinin de dayandığı aynı aile olmalıdır. Neticede, Yazıcıoğlu'na göre bu ailenin üyeleri Selçuklu sultanı II. Keykavus'un –daha yakın veya daha uzak- torunları

(Bkz. W. Regel, *Chrysobulla kai Grammata tes... Mones tou Vatopedi*, Petroupoli 1898, s. 17= Vatopedi manastırının Fermanları ve Mektupları). Veroia Prodromos Manastırı Vatopedi manastırına 1328'in Ocak ayında, Andronikos III.'ün Selanik'i işgal ettiği sırada devredilmiştir. Başka bir Vatopedi manastırı kaydı olan ve İoannes VI. Kantakuzenos'un mektubundan alıntılar içeren bir mahkeme kararından da anlaşılacağı gibi şöyle söylemiştir: "*İmparator kardeşimle (III. Andronikos) ile birlikte adı geçen Selanik kentini ele geçirdiğimizde, bu Sarantinos Veroia'da bulunan ve aziz İoannes Vaptistes Prodromos'un mübterem adına inşa edilmiş olan bu manastırı kutsal Vatopedi manastırının onuruna onayladı ve verdi.*"

²⁰ Theokharides'in kitabında (s.34, 66 ve 65) Μελίκης, anlaşılıyor ki baskı hatasıyla Μελίηκ olarak yazılmıştır.

²¹ Theokharides, s.30–36

²² Her iki yer ismi de günümüze kadar korunmuştur.

²³ F. Dölger, *Fascimiles byzantinischer Kaiserkunden*, (Monaco 1931), ar. 30, burada daha eski iki yayın zikredilmektedir. Bu pronioia ile ilgili bkz. G. Ostrogorskij, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine*, Brüksel 1954, s. 130-131.

²⁴ Sayın Theokharides'in bu kaydın fotoğrafını ve birlikte metnin çevriyazısını bana ödünç vermesi bir lütuftu. Belirtelim ki onun kitabında Manuel Monomakhos'un Mikhael olarak yazılmasının baskı hatası olduğu açıktır. (s. 9 dipnot 1)

olmalıdırlar. Bunlar dedelerinin yüksek unvanını artık aile ismi olarak korumuşlardır. Onları sıralayalım:

1) *Athanasios Soultanos*. Theocharides, onun Palaiologos olduğunu iddia etmektedir. Fakat kayıtlarda iki kez söz edilmesine rağmen Palaiologos olarak bahsi geçmemektedir ve bunun yanlışlıktan kaynaklandığına inanmamızı gerektiren bir neden yoktur. Eğer Athanasios gerçekten Palaiologos olsaydı, Palaiologoslar döneminde yazılmış olan bu kayıtlarda onun soyadından kesinlikle bahsedilirdi.²⁵

2) *Aleksios Soultanos Palaiologos*. Sarantinos'un yeğeni, 1325 *b* kaydının Aleksios Soultanos Palaiologos'u, inanıyoruz ki 1344 *d* kaydının pronioia sahibi (proniaros) Aleksios Soultanos Palaiologos ile özdeşleştirilebilir.

3) *Rabibe Soultanina Ksene*, önceki Aleksios Soultanos Palaiologos'un dul eşi, Soultanina soyadını kesinlikle ona borçludur.

4) *1376 yılında ölmüş olan, Theodora Soultanina Monomakhina'nın babası olan Demetrios Soultanos Palaiologos*. Bu, adaşı ikinci bir Demetrios Soultanos Palaiologos ile karıştırılmamalıdır. Kayıtlardan değil Manuel Philes'in bir şuurinden bilinmektedir. Bu kişiyi aşağıda inceleyeceğiz.

5) *Theodora Soultanina Monomakhina*, önceki Demetrios Soultanos Palaiologos'un kızı ve Manuel Monomakhos'un karısıdır.

6) *1338 kaydının Soultanos Palaiologos'u*; onun ilk adından bahsedilmemekte, belirsiz kalmaktadır. Öte yanda adı Athanasios değildir. Zira Athanasios 1324'ün ilk kaydı yazıldığında zaten ölüydü. Muhtemeldir ki ya Aleksios ya Demetrios, ya da belki aynı aileden başka biridir.

Maddeler halinde ele aldığımız Sultanos ve Soultanina'lara bizim kayıtlarımızdan değil ama Manuel Philes'in *epitaphios*larından ²⁶ bilinen Demetrios Soultanos Palaiologos'u da eklemeliyiz. Burada bazı açıklamalara ihtiyaç vardır:

²⁵ Neticede Athanasios'un kızı ve Theodoros Sarantinos'un karısı olan Eudokia dahi Palaiologoslar'dan sayılmamalıdır. Eudokia'dan kayıtlarda Komnene Angelina Doukaina olarak bahsedilmektedir ve Manuel Philes'nin Sarantinos'a ithaf ettiği şuurinde "*Kommenofyes Angelonymos Doukas*" olarak bahsettiği gibi, bu soyadları eşi Theodoros Sarantinos'a aitti. (Manuelis Philae Carmina, ed. E. Miller, C.I, Paris 1855, s. 247–249.)

²⁶ Epitaphios: Bizans'ta özellikle 11. yüzyıldan sonra gelişen bir yazın türüdür. Genellikle imparator, patrik gibi önemli kişilerin ölümünden sonra yazılan ve önemli prosopografik bilgiler içeren yazılardır. Daha geniş bilgi için bkz. *Oxford Dictionary of Byzantium*, C.I (ç.n.)

Averkios Papadopoulos, Palaiologoslar'ın genealojisi hakkındaki kitabında bir protoierakarios²⁷ olan Demetrios Palaiologos Soultanos'tan²⁸ bahsetmektedir ve bilgi için Manuel Philes'e atıfta bulunmaktadır. Fakat Manuel Philes'e²⁹ göz atarsak, iki adet cenaze şiiri buluruz. Bunlardan ilki (55 numara) Protoierakarios Demetrios Palaiologos'a ithaf edilmiş ve ikincisi (numara 56) Demetrios Palaiologos Soultanos'a ithaf edilmiştir. Bu ikincisi, şiirin başlığına göre Protoierakarios'un yeğeni idi. Şiirler okunduğunda iki ayrı şahsiyet olduğuna şüphe bırakmıyor. Protoierakarios, şire göre üç çocuk babası, karısından kısa bir süre sonra vefat etmiş bir Demetrios Palaiologos idi. Demetrios Soultanos Palaiologos 18 yaşında öldü. Papadopoulos, iki ayrı karakteri özdeşleştirmiştir.³⁰ Protoierakarios Palaiologos şiirde Soultanos olarak bahsedilmediği ve onunla ilgili başka bir tanıklık olmadığından dolayı onu Soultanos varsayamayız. Bununla birlikte, Manuel Philes'in şiirinin başlığının dediği gibi, öyleyse Demetrios Soultanos'un amcası ya da Palaiologoslar tarafından akrabasıdır.

Demetrios Soultanos'a gelince, 18 yaşında öldüğüne göre 1375 kaydının Demetrios Soultanos Palaiologos'u, yani Theodora Soultanina Monomachina'nın babası olamaz. Onun hakkında Manuel Philes'te az ancak ilginç bilgiler bulunmaktadır: *"Bir Soultanos ve bir Komnene Palaiologina'nın iki oğlundan genç olanıdır (maalesef tam isminden bahsedilmemektedir)*. Yani elimizde bir

²⁷ Protoierakarios: 13.-14.yüzyılda kullanılan bir bürokrat unvanıdır. Unvana nadiren rastlanırken logothetes tou stratotikou unvanından sonra gelen yüksek rütbeli bir unvanıdır. Bkz. *Oxford Dictionary of Byzantium*, C. III, (ç.n.)

²⁸ A. T. Papadopoulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, (1938), s. 73, ar 109. Papadopoulos'un yazdığı her şey R. Guiland tarafından da tekrarlanmaktadır; R. Guiland, "Sur quelques grands dignitaires Byzantins du XIVe siècle", *Tomos Konstantinou Armenopoulou*, Ekdidomenos apo tes Skholes Nomikon kai Oikonomikon Epistemon, Thessalonike, 1952, s. 191

²⁹ Manuelis Philae, *Carmina Inedita*, ed. A e. Martini, Napoli 1900, s. 69-71

³⁰ Papadopoulos'un şaşırması Martini'den kaynaklanmaktadır. Martini Manuel Philes'i yorumlarken (s.69) protoierakarios Demetrios Palaiologos'u Protoierakaria Melane'nin eşi varsaymıştır. Melane için Philes şunları yazar: *"protoierakarios kocası olarak/Perslilerden, büyük Romalı görünen/sözde soyadı Vasilikos olan."* (Philes, Miller, c. I, 87-88). Önceki dizelerinde Melane'nin akraba olduğu çeşitli büyük ailelerin adlarını sıralasa da , Philes onun kocasının adının ne Demetrios olduğundan ne de Palaiologos olduğundan bahsetmiyor. Eğer onun kocası gerçekten Palaiologos olsaydı, göz ardı etmesi açıklanamaz olurdu. Daha muhtemeldir ki bu Vasilikos, II. Keykavus'un hizmetinde olan ve Mikhael VIII'in saray hizmetine sultandan biraz daha evvel gelen iki Vasilikos ile ilişkisi vardır. Pakhymeres onlardan bahsediyor (I, 129-130). Verdiği bilgi şöyledir: *"Rodostan adamları (dolayısıyla Türk değiller)... Sultanın gözdeleiydi... Onun (sultanın) nazarında önde gelenlerdi" ve imparator onlardan birini parakimomenos kitonos (imparatorun yatak odasından sorumlu rütbe ç.n.) diğerini de büyük eteriarxos'u (yakın dost, yoldaş ç.n.) unvanları ile onurlandırdı.*

Palaiologina'nın bir Soultanos olan eşi hakkında Bizans kaynağından kesin bir tanıklık vardır.

Şiirdeki bu Soultanos ile ilgili haberleri okuyalım: “(Demetrios’un babası) gül gibi Pers’te doğdu/sultanların kanını taşımaktaydı/ve babasının inancından memnun olmayarak/ onun soyu dikenli çalılıkları geçti/..../ okeçü onun canını bemen aldı/son okunu fırlattığında ³¹” Yani öğreniyoruz ki Demetrios’un babası Persia’da (Konya Sultanlığında) doğmuş, Hıristiyan olmuş, genç ölmüş ve karısı Komnene Palaiologina tekrar evlenmemiştir (*ikinci evliliklerin tatsızlığı anlaşıldı*).

Bu Palaiologina kimdi bilinmiyor. Eğer Manuel Philes’in şirinin başlığına inanırsak ki Demetrios Soultanos’un, Protoierakarios Demetrios Palaiologos’un yeğeni olduğunu söylemektedir, belki de bu Palaiologina Demetrios Palaiologos’un kız kardeşidir.³² Fakat bu sadece basit bir hipotezdir çünkü o yıllarda “θεῖος/theios=” sadece amca-dayı ya da büyük amca-dayı anlamına gelmiyor, aynı zamanda kuzen anlamına geliyordu.³³

Maalesef şiirde bu Demetrios’un yerleşmiş olduğu yerle ilgili bir ipucu yoktur. Bununla birlikte onun Veroia’dan olması imkânsız değildir ve Manuel Philes’in Sarantinos, Georgios Kapandritis ve onun annesi gibi başka Veroialılara da ithaf ettiği gerçeği bu hipotezi güçlendirmektedir. Yine şiirde herhangi bir kronolojik kanıt da yoktur ve bu Demetrios’un sadece Manuel Philes’in zamanında yaşadığını ve öldüğünü (1275-1345)³⁴ biliyoruz. Yani yukarıda ele aldığımız diğer Soultanos’lar ile aşağı yukarı çağdaştır.

Araştırmamız sonucunda 4 Soultanos belirledik: 1) Athanasios Soultanos, 2) Aleksios Soultanos Palaiologos, 3) Demetrios Soultanos Palaiologos, 4) Manuel Philes’in Demetrios Soultanos Palaiologos’u. Şimdi bunların hangisinin II. Keykavus ile muhtemel ilişkileri olduğunu ve kendi aralarındaki ilişkileri hakkında sonuç çıkarmayı deneyelim. 1) Athanasios Soultanos, Theodoros Sarantinos’un eşi olan Eudokia’nın babasıdır. 1325’in *b* kaydından öğrendiğimize göre, Sarantinos Komanitze çiftliğini 46 yıl önce yani yaklaşık 1279 yılında kayınpederinden çeyiz (Proika) olarak almıştır ve buraya Soultanos (Athanasios) “uzun yıllardan beri” “hükmediyordu”. Buradan şu sonuca varıyoruz; Soultanos (Athanasios) Veroia’ya 1279 yılından oldukça uzun yıllar önce yerleşmiş olmalıdır ve bu tespitle II. Keykavus’un Bizans’a ilk geldiği

³¹ Martini, s. 71

³² Miller, I, 247-249 ve Martini, s. 127-8, ar. 89 ve 90. Ayrıca bkz. A. Ksingopoulos, “To kalymma tes sarkofagou tou Georgiou Kapandritou”, *Epeteris Etaireias Byzantinon Spoudon*, (1935), 346-349 ve aynı yazar, “Temakhion ek tou kalymmatos tes sarkofagou tou Georgiou Kapandritou”, *Epeteris Etaireias Byzantinon Spoudon* 16 (1940), 156-159

³³ St. Binon, “A propos d’un prostagma inédit d’Andronic Palaiologue”, *Byzantinische Zeitschrift*, S. 38, (1938), s. 146-155

³⁴ K. Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, 1897, s. 774.

yıllara çok yaklaşmış oluyoruz.³⁵ Eğer Yazıcıoğlu'nun II. Keykavus'un oğullarının Veroia'ya "Subaşı" olarak gönderilmesi üzerine yazdıklarını hatırlayacak olursak, Athanasios Soultanos'un, II. Keykavus'un "σομπασηλιχ/Subaşılık" tevdi edilen oğullarından biri olduğunu iddia etmek mantıklıdır.

2) Aleksios Soultanos Palaiologos, 1325 *b* kaydına göre Theodoros Sarantinos'un yeğenidir. Bilindiği gibi "yeğen" (ανεψιός) o yıllarda sadece "yeğen" anlamında değil aynı zamanda "kuzen" anlamında da kullanılıyordu. Aleksios, onun ölümünden sonra düzenlenmiş olan 1344 *d* kaydında rahibe Soultanina Ksene'nin eşi ve Resena bölgesi ve Ada'nın eski Proniaros'u olarak anılmaktadır. Aleksios, hem Soultanos hem Palaiologos olarak isimlendirilmesi için bir Soultanos ve bir Palaiologina ya da bir Palaiologos ve bir Soultanina'nın oğlu olmalıdır. Manuel Philes'in açıkça bahsettiği gibi bir Soultanos ve bir Palaiologina'nın oğludur. Ve dördüncüsü, yani Demetrios Soultanos Palaiologos, gördüğümüz gibi kendisinden daha yaşlı bir kardeşe sahipti ve o hemen hemen Aleksios'un çağdaşıydı. Şu halde kesinlikle bu daha yaşlı kardeş bizim iki kaydımızda geçen Aleksios olmalıdır.

Fakat bunların anne-babası kimdi? O bir Palaiologina ile evlenmemiş olduğu sürece babaları Athanasios Soultanos olamaz. Çünkü o zaman daha önce zaten gözlemlediğimiz gibi Athanasios'un kızı ve Sarantinos'un eşi olan Eudokia, Palaiologina olarak adlandırılırdı. Fakat Eudokia kayıtlarda Komnene Angelina Doukaina olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Melik Konstantinos'u da ihtimal dışı bırakmalıyız. Çünkü o 1307–1309 yıllarında tarih sahnesinden çekildiğinde elli yaşın üzerinde olmalıdır. Oysa Manuel Philes'in şiirine göre Demetrios'un babası genç ölmüştür. Yani Aleksios ve Demetrios'un babası,

³⁵ Bugün Veroia'nın Vermio'ya doğru dört kilometre kuzeybatısında bulunan Koumanitsi köyü olması gereken Komanitze çiftliği ile ilgili şunları gözlüyoruz; Andronikos II'nin 1324 tarihli fermanında (χρυσόβουλλον) Sarantinos, burasını Prodromos manastırına tahsis etmektedir ; "Babasından ve ailesinden çeyiz olarak aldığı ve kayınpederi Soultanos tarafından ve kendisinin 80 yıldır sahip olduğu mülk." (Theokharides, s. 13, st.70–72). Sarantinos vasiyetinde (1325) yaklaşık 1279'dan beri, "proika'dan" sahibi olduğu mülkün Komanitsi Çiftliği olduğundan bahseder. (Theokharides, s. 20, 64-21,68 ve s. 26,161) ve bu çiftliğin kullanma hakkı " seksen yıldan daha fazladır " önce kayınpederinin sonra da kendisinini. Bu iddia doğru görünmemektedir. Çünkü Athanasios'un Veroia'da 1245-46 bulunmasını gerektirmektedir ki bu imkânsızdır. Bu Hristiyan olmuş Selçuklu Sarantinos'un iddia ettiği yıldan ancak 15 yıl sonra gitmiş olmalıdır. Sarantinos'un iddia ettiği tarih, yani 1245-46, Veroia'nın alındığı tarihle örtüşmektedir. Bilindiği üzere o tarihe kadar İznik İmparatoru İoannes Vatatzes döneminden itibaren Veroia, Epir Grek Devleti'ne bağlıydı. Kentin işgal edildiği tarihte elbette arazi taksimatı yeniden yapılmış olmalıdır. Athanasios'un daha sonra satın alma yoluyla veya daha büyük ihtimalle çeyiz (proika) olarak aldığı tapular bu paylaşım ile ilişkili olmalıdır.

Manuel Philes'in yazdığı gibi II. Keykavus'un erken öldüğü için adı günümüze ulaşmayan başka bir oğlu olmalıdır.

Onların anneleri Palaiologina'nın kimliği de bilinmemektedir. Bununla birlikte onun varlığı Yazıcıoğlu'nun verdiği bilgiyi hatırlatmaktadır. Yazıcıoğlu, Veroia Soultanoslarında Palaiologos kanı da olduğunu yazar. Genellikle olduğu gibi rivayet, tarihi gerçeği bozmuştur. Çünkü Yazıcıoğlu Palaiologina'nın imparatorun kardeşi olduğunu yazar ki, bu rivayeti, nedenini yukarıda açıkladığımız gibi doğru kabul etmiyoruz.³⁶

Geriye, sonuncusu yani üçüncü olan 1376 *e* kaydında adı geçen Theodora Palaiologina'nın babası Demetrios Soultanos Palaiologos kalmaktadır. Onun da Soultanos ve Palaiologos olabilmesi için bir Soultanos ve Palaiologina'nın soyundan olması gerekmektedir. Tamamen imkânsız olmasa da başka bir Soultanos'un bir ikinci Palaiologina ile ikinci bir birlikteliği olması muhtemel görünmüyor. 1376'da ölen bu Demetrios, görünüyor ki Proniaros Aleksios ile aynı nesilden değil daha sonraki bir nesildedir. Onun, Aleksios'un 1344 *d* kaydında bahsedilen oğullarından biri olması kesinlikle imkânsız değildir, belki de pronia alan kişi dahi olabilir.

Mamañh, II. Keykavus'un tam olarak kaç oğlu olduğu ve bunlardan kaçının Bizans'ta kaldığı, kaçının Veroia'ya gittiği tam olarak bilinmedikçe, farklı Soultanoslar arasında akrabaları belirlediğimiz bütün çabalar bir tahmin yürütmeye bile götürmüyor. Çünkü doğal olarak Yazıcıoğlu'nun, Veroia'ya yerleşen Keykavus'un oğullarının iki olduğuna dair yazdıklarının kesin bir güvenilirliği olamaz. Çünkü olaylardan çok daha sonraları yazılmış ve bazı noktalarda oldukça muğlâktır.³⁷ Üstelik muhtemelen II. Keykavus geride İstanbul'a onların torunlarının da Soultanos olarak adlandırıldığı kızlarını ve kız kardeşlerini bırakmıştır.³⁸

Gördüğümüz gibi Yazıcıoğlu'na göre Veroia'ya yerleşen Sultan II. Keykavus'un oğlu ve erkek torunu Müslüman yaşadılar ve öyle öldüler. Fakat bu bilgi gerçek olamaz. Zira Pakhymeres'ten biliyoruz ki II. Keykavus'un oğlu Melik Konstantinos Hıristiyan olmuştu. Araştırmamızın ortaya çıkardığı Athanasios Soultanos, II. Keykavus'un en yakın torunlarından biri olmalıdır - belki de o da oğludur- ve kayıtlarımızda Hıristiyan ismiyle bahsedilmektedir. Ve Manuel Philes, isimsiz Soultanos'un -ki Demetrios'un ve bizim hipotezimize

³⁶ Bkz. Yukarıda s. 64 ve dipnot 5.

³⁷ Geleneğe göre II. Keykavus'un Veroia'ya gitmiş olan iki oğlundan biri İstanbul'a geri döndü ve saray hizmetine girdi ve sonunda derviş olarak aziz kutsandı) (Wittek, Yazıjioghlu, s.649-650 ve 658). Öte yandan genellikle II. Keykavus'un oğullarının sayısı bilinmemektedir: İbni Bibi'ye göre Mesud ve Kayumers adında iki oğlu Kırım'a kaçmışlardır. (Yazıjioghlu, s. 655). Fakat bilindiği gibi Kırım'da onun başka oğulları da bulunmuştur.

³⁸ Wittek, *Les Gagaouzes*, s. 15

göre Aleksios'un da babasıdır- daha önce Hıristiyanlaşmış olduğunu ima eder. Elbette, II. Keykavus'un oğullarının Hıristiyanlaşmalarının çok çabuk olduğu görünmektedir: Pakhymeres onların, ikinci defa 1261–1265³⁹ yıllarında Patriklik yapan ünlü Arsenios Autorianos'un bir keşişi tarafından dine kabul edildiğinden bahseder. Öte yandan, bu çabuk Hıristiyanlaşma gayet doğaldır, çünkü II. Keykavus'un kendisi de sadece Bizans'ta kaldığı süre boyunca değil, kaçışından sonra da Hıristiyan olarak görünüyordu.⁴⁰

Geriye hakkında konuşacağımız, Soultanos olmamalarına rağmen kayıtlarda bahsi geçen, mamafih II. Keykavus'un haleflerinin tarihinde bir yere sahip iki kişi daha kalıyor.

Bunlardan biri, dört kez *d* kaydında, 1338'in mühürlü mektubunda adına rastlanılan ve aynı kayıtlarda onun "*bakları*"ndan bahsedilen Astrapyres'tir. Kuşkusuz 1342'de Veroia'lılar adına imparatora elçi olarak giden ve Kantakuzenos'a göre Veroia'nın "*soylularından biri*" olan aynı Astrapyres'tir.⁴¹ Kayıtta ilk defa Astrapyres Melikes olarak bahsi geçmektedir ve elbette Melikes (Μελικής), İslam'da kullanılan ve daha sonra Bizans aile adı olan "Melik" ünvanının Grekleşmiş halidir⁴². 15. yüzyıla kadar Veroia aristokrasisine dâhil olan ve torunları Peloponnesos'ta da var olan Melikides ailesinin, II. Keykavus'un oğlu Melik Konstantinos'a dayandığı ileri sürülmüştür.⁴³ Bu hipotez şimdi güçlenmektedir. Zira araştırmamıza göre II. Keykavus'un torunu ile birlikte en az iki aile o yıllarda Veroia'da yerleşikti ve muhtemelen bu ailelerle Astrapyres Melikes de bağlantılıydı. Fakat maalesef onun kimliği hakkında kayıtlarda başka hiçbir bilgi yoktur.⁴⁴

İkinci kişi, 1338 *d* kaydına göre Veroia'da emlaki olan Mikhael Lyzikos'tur. Lyzikos soyadından çıkardığımız kimliğinden Veroia'lı Georgios Lyzikos'un akrabası olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Georgios Lyzikos 1328'de Selanik akropolünü Andronikos III.'e teslim etmiş ve Sırların elinde esir olarak

³⁹ Pakhymeres, I, 258, 7.

⁴⁰ Patrik Arsenios'un yargılanması hasebiyle Pakhymeres, o zaman artık Bizans'ta bulunmayan II. Keykavus'un Hıristiyan olduğunu Mikhael VIII.'e haber verir (I, 256–266). Arsenios'un davası için bkz. I. Sykoutres, "Peri to skhisma ton Arseniaton", *Ellenika*, 2 (1929), s. 298–300 ve 312. Burada II. Keykavus'un Bizans'a sığınan ve Hıristiyan olan tek Selçuklu olmadığını ekleyelim. Akropolites'in anlattığı gibi aynı şey Keykavus'un atalarından I. Keyhüsrev için de geçerlidir. (Heisenberg, s. 14)

⁴¹ Kantakuzenos, (Bonn), II, 353, 6–11.

⁴² Melik unvanı için bkz., dipnot 2

⁴³ Meliklerin (Μελικήδες) atasının Melik Konstantinos olduğu görüşünü saygıdeğer peder V. Laurent geliştirmiştir; V. Laurent, "Une famille turque a service de Byzance: Les Melikes", *Byzantinische Zeitschrift*, 49 (1946), s. 365–366.

⁴⁴ Veroia'nın doğusunda bugün de korunan Μελίτα yer adı, Melikler sülalesinin (Μελικήδες) bakiye emlakidir.

1350/1'de ölmüştür.⁴⁵ Lyzikos, Yazıcıoğlu'na göre Veroia'dan Zihna'ya I. Bayezid zamanında (1389-1402) göç etmiş ve sultanın huzuruna II. Keykavus'un torunu olarak çıkmıştır. Kuşkusuz, Yazıcıoğlu tarafından adı biraz değişmiş olarak verilse de aynı sülaledendir.⁴⁶ Görülüyor ki Lyzikosların sülalesi bu arada Soultanos sülalesinin bir kolu ile evlilik yoluyla akrabalık bağı kurmuştur. Bu sülalenin son bilinenleri, Yazıcıoğlu'nun bahsettiği Demetrios Soultanos ve Mikhos Soultanos, aynı zamanda Lyzikos olarak ta adlandırılmalıdırlar. Fakat çok doğal olarak, II. Murad'ın kâtibine gittiklerinde anlaşılır nedenlerle sadece Soultanos soyadını kullanmayı tercih etmişlerdir.

Öte yandan, kayıtlardan ve çalışmamızdan ortaya çıkan belirsiz şahsiyetlerin ilişkilerini bir kenara bırakarak olumlu bir sonuca ulaşabiliriz: 13. yüzyıl sonları ve 14. yüzyıl başlarında, Selçuklu hanedanının Hıristiyanlaşmış torunları, aileleri ile birlikte Veroia'da mülklerinde yerleşmiş bulunmaktadır.

Yeteri kadar gerçeğe yakınlıkla yerleşme olduğunu tahmin edebiliriz. Gregoras'ın yazdığına göre II. Keykavus, Mikhael VIII. Palaiologos'a sığındığında şunu talep etti: *"İskitlere karşı ittifak yaptıktan sonra, kendisi ve yanındakilere daimi iskan için Romalılar tarafından kalıcı mesken verilmesini tercih etti"*.⁴⁷ Bu alıntıdan sultanın imparatora talep ettiği yer tahsisinin şekli anlaşılmamaktadır.

Yazıcıoğlu'na göre, II. Keykavus'un iki oğlu Veroia'ya subaşı olarak gönderildiler. Yazıcıoğlu bir 15. yüzyıl Osmanlı insanı olduğundan, doğal olarak Tarih'i Bizans ve Selçukluların kahramanlarıyla anlatıyordu ve "subaşı" terimini asıl anlamıyla çağdaş Osmanlılara anlatmak için kullanamazdı. Yani, İmparator tarafından Keykavus'un iki oğluna, karşılığında askeri hizmetlerde bulunacakları timario (timar) tevcih edildiğini kastetmektedir.⁴⁸

Bu bilgi bizim 1344 *d* kaydında karşılığını buluyor. Burada Selçuklu hanedanının Hıristiyanlaşmış soyundan Aleksios Soultanos Palaiologos, pronoiaros olarak bahsedilmektedir. Yazıcıoğlu'nun "Subaşı" terimi pronoiaros teriminde karşılığını buluyor ki, bu Bizans askeri kurumunun az çok muadilidir.

1344 *d* kaydında gördüğümüz gibi Aleksios Soultanos'un ölümünden sonra sahip olduğu pronoiaros oğluna "verildi" ve daha sonra bu pronoiaros'un bir bölümü dul eşinin tamamen mülkiyetine ayrıldı. Muhtemeldir ki uygun bir biçimde Aleksios Soultanos Palaiologos'a, daha önce imparator tarafından babasına ilk yerleştiğinde tevcih edilen pronoiaros (soubasi) verildi. Elbette, ilk bağışlanan

⁴⁵ Wittek, Yazıcıoğlu, s. 560–561

⁴⁶ Lyzikos-Lyzakos değişikliği, eğer Arap harfleriyle transkripsiyonu göz önüne alınırsa kolayca açıklanır. Wittek, *Les Gagas*, s. 18, dipnot 4

⁴⁷ Gregoras, I, 82, 11–15

⁴⁸ Soubasi terimi için bkz. *Encyclopedie d' l' Islam*, "Subasi", (J.H. Kramers). Ayrıca H.A.R. Gibb-H. Bowen, *Islamic Society and the West*, C. I, bölüm I (Londra 1951), s. 154–155.

hediyeler kadar veraset yoluyla Soultanoslar'ın torunlarına geçenler de bilmediğimiz imparatorluk kayıtlarında düzenlenmiş olmaları varsayılmalıdır. Sonuçta, II. Keykavus'un oğulları Hıristiyan oldular ve pek çok diğer yabancı gibi Pronoiaros olarak Bizans hizmetine geçtiler. Elbette Veroia'ya sultanın soyundan kişiler olarak gittiklerinde yanlarında her biri ailesini, maiyetini ve liderleri gibi Hıristiyan olmuş Türklerden oluşan adamlarını getirmişlerdi. Fakat doğal olarak, bu Türkler Hıristiyan oldukları için yerli Veroialılar tarafından asimile edildiler ve bu nedenle çabucak unutuldu.

